

Stín jaderné války nad Evropou (1945–1968)

Zájem o bezpečnostní problematiku v posledních letech nebývale vzrostl. Stále více lidí se chce nejen dozvědět, ale i hlouběji studovat, jaká je současná světová, evropská a naše bezpečnostní a vojenská situace i jak tomu bylo v minulosti. Vycházejí nové knihy a dokonce i reedice publikací s touto problematikou. Aktivit s bezpečnostní tematikou se již nezúčastňují desítky členů bezpečnostní komunity, ale řádově stovky, a to zvláště mladých lidí, studentů, kteří na různých konferencích, seminářích, kolokviích apod. vystupují mnohdy i k velmi specifickým bezpečnostním problémům. Je to jistě motivováno jejich zájmem o působení v oblasti zahraniční politiky, kde je bezpečnostní politika stále výrazněji dominantní problematikou.

Pořádají se stále častěji nejen křty nových knížek s touto tematikou, ale i semináře, besedy a podobné aktivity k nim samotným. Tak tomu bylo i s monografií Josefa Fučíka *Stín jaderné války nad Evropou* s podtitulem *Ke strategii vojenských bloků, operačním plánům a úloze Československé lidové armády na středoevropském válčišti v letech 1945–1968*, která navíc reagovala na jinou publikaci, na část díla Petra Luňáka *Plánování nemyslitelného – Československé válečné plány 1950–1990*.

Josef Fučík uvozuje svou práci citátem z knihy známého amerického politologa Hermana Kahna *Přemýšlení o nemyslitelném* z roku 1966: Je snad už jasné, že „nemyslitelné“ nebo přinejmenším „stěží myslitelné“ zahrnuje nejen nepřijemnou možnost nukleární války, ale perspektivu krize, po níž bychom stáli před tvrdou skutečností volit mezi dlouhodobými závody ve zbrojení a novými způsoby organizace mezinárodních vztahů, abychom se mohli lépe vyrovnat s problémy, které se v příštích čtyřech desetiletích vyskytnou.

Jak je ze současné bezpečnostní situace patrné, ani po uplynutí této doby a konci tzv. studené války se svět vážných bezpečnostních hrozeb podobného typu úplně tak nezbažil. Ačkoli od předání této knihy do tisku se např. nástupem Obamovy administrativy změnily vztahy Spojených států i Aliance přinejmenším k Rusku. Nebezpečí již nehrozí ani tak ze strany velmocí, jako spíš nových vlastníků jaderných zbraní.

Jako slibný objektivní a věcný krok k analýze studené války Josef Fučík identifikuje ještě neuzavřený mezinárodní Projekt souběžné historie NATO a Varšavské smlouvy (PHP - Parallel Historic Project on NATO and the Warsaw Pact). V jeho kontextu vznikla i zmíněná Luňáková práce i odborná a věcná práce K. Štěpánka a P. Minaříka *Československá armáda na Rýnu*, tj. o tzv. československém frontu; věnuje se období studené války, sovětské jaderné strategii a okupaci Československa v roce 1968. V obou pracích však chybějí informace o záměru a potenciálu druhé, tj. západní strany.

Autor k Luňákově studii podotýká: *Navíc se zde setkáváme s odklonem od věcnosti k ideologickému pojetí, což knize nepomáhá, ale neblaze ji znevažuje. Připomíná ovšem starou, ale stále platnou pravdu, že předpojatost v hodnocení válečných úmyslů nepřítele vede k podcenění jeho schopností a je nejspolehlivější cestou k vlastní porážce.* [1] Přes kritický postoj ji však autor považuje za přínosnou.

Z charakteristik studené války je možné připomenout americkou politiku v jejích vrcholných obdobích: vysoký stupeň konfliktu se Sovětským svazem, podstatné vnímání hrozby války, vysoké obranné rozpočty, velké armády v Evropě, vnímání SSSR a Číny jako bloku, omezené války představující zásadní nebezpečí a závazky proti komunismu. [2]

Po druhé světové válce měl Sovětský svaz nad Západem převahu v konvenčních zbraních (podle analýz mohl v roce 1947 teoreticky dosáhnout po vypuknutí konfliktu kanál La Manche za osm dní) a Spojené státy měly k dispozici atomovou zbraň vyzkoušenou v Hirošimě a Nagasaki, na čemž založily i svou jadernou strategii. Zároveň se snažily přijetím Baruchova plánu znemožnit, aby se k jadernému potenciálu dostat i SSSR. To vzájemné vztahy zhoršilo.

Počáteční obavy z pokračování válečného konfliktu se naštěstí nenaplnily, na obou stranách k tomu byl odpor. Vznikla Trumanova doktrína zadržování komunismu. SSSR ovládl země, kam přišla po válce Rudá armáda. V USA se v souvislosti s tím i jinými problémy objevovaly myšlenky o preventivním zničení SSSR (ministr obrany Louis Johnson ale tvrdě narazil pro svou otevřenost, což svědčilo o jiných a silnějších názorech) a příprava preventivní války se stala podle autora prioritním článkem americké strategické koncepce.

Byla zahájena i přípravná opatření, např. monitorování sovětského území k identifikaci cílů pro jaderné údery, které 1. května 1960 skončilo sestřelením letadla U-2. Jen fakt, že bylo v roce 1950 identifikováno 5500 potenciálních strategických cílů (v roce 1960 to již bylo 20 000 cílů a k dispozici bylo 18 tisíc atomových pum), svědčí o jisté deviaci, protože jejich třeba jen částečné zasažení znamenalo jadernou apokalypsu.

Sovětský svaz už v roce 1949 také získal jaderné zbraně. To vytvořilo novou situaci. I nadále se však Američané drželi preemptivní strategie mohutného jaderného úderu na sovětská průmyslová centra. Vedlo to k zápasu o strategickou převahu. John Kennedy poté proto změnil Eisenhowerovu strategii hromadné odvety za koncepci pružné reakce, která se později změnila v politiku přiměřeného odstrašování.

Převaha SSSR a později od roku 1955 Varšavské smlouvy v konvenčních zbraních trvala až do konce studené války, čemuž mohl Západ čelit jen vytvořením nové organizace Severoatlantické smlouvy a převahou v počtu a později hlavně v kvalitě jaderných zbraní. Vytvoření NATO bylo podle autora porušením spojeneckých dohod, které nedovolovaly uzavírat spojení proti některé ze smluvních stran.

Jaderná strategie postavila NATO před dilema. Henry Kissinger divergenci charakterizoval takto: *Jaderná válka vyžaduje soustředění velení všem zbraním, což se do jisté míry neslučuje s koalicí suverénních států. Navíc mimořádné riziko jaderného válčení oslabuje věrohodnost tradičních slibů vzájemné pomoci.* [3]

V šedesátých letech minulého století se v Evropě zvyšovala hrozba jaderné konfrontace, protože i Sovětský svaz měl k dispozici obrovský jaderný potenciál, což strategii jaderné odvety podlomilo. To vedlo podle Američanů i k nutnosti posílit v západní Evropě konvenční výzbroj, což se nesevalo s přílišným nadšením západoevropských

spojenců. (Podobnou situaci můžeme nyní pozorovat v Evropě i v případě zahraničních misí, zvláště v Afghánistánu.) V Evropě se proto objevovaly úvahy, zda na atlantickou spolupráci nerezignovat a zajišťovat obranu v souladu s vlastními představami, ne anglo-americkými. (Nyní Obamova administrativa dává naopak najevo, že Evropané by si měli daleko více zajišťovat bezpečnost sami, a zejména nést břímě finančních nákladů.)

Tyto odstředivé tendence zastavily nové sovětské úspěchy v kosmonautice. Vedly také ke strategickým změnám, protože Sovětský svaz byl schopen zasáhnout i americké území. Jaderné síly USA však stále zůstávaly hlavním odstrašujícím faktorem sovětského jaderného útoku.

Na rozdíl od jasně formulované jaderné strategie USA byl vztah Aliance k použití jaderných zbraní až do konce studené války ambivalentní, i když jejich použití nevyklučovala.

Legitimní otázkou je, zda Sovětský svaz svou agresivní jadernou strategií myslel skutečně vážně, nebo ji používal jako odstrašující politický nástroj a pouze se připravoval na odvrácení potenciálního jaderného útoku. Autor prezentuje i na základě prací seriózních západních autorů názor, že žádné dosud dostupné dokumenty to nepotvrzují a ani nebyly zaznamenány jakékoli přípravy k takovému aktu. I přestože SSSR neustále modernizoval své ozbrojené síly.

S tím souvisejí také problémy útoku a obrany. Útok svým momentem překvapení má samozřejmě mnoho výhod, jen jím je možné dosáhnout vojenského úspěchu. Obrana má smysl jen tehdy, je-li z ní možné přejít do protiútku. Tato problematika má aktuálně podobu diskuzí o rovnováze účasti v zahraničních misích a zajištění obrany teritoria; přitom se v druhém případě bohužel příliš neuvažuje o potenciálních útočných operacích.

Některá autorova tvrzení jsou ale těžko obhajitelná, a to zvláště v kapitole Válečné přípravy, vyzbrojování a nuklearizace polních protivníků, kde autor polemizuje např. s názory Luňákovými, [4] *že na československé úsilí o vytvoření moderního, silného a samostatného obranného potenciálu byly vynaloženy neúměrné prostředky, podvazující národní hospodářství a vynucující si přechod na „v podstatě válečnou ekonomiku“.* Jestli tomu tak bylo jinde, v ČSR určitě ne. Představitelé totalitního režimu sice modernizaci ozbrojených sil svými rozhodnutími podporovali, ale zároveň si byli dobře vědomi, že nesmí příliš napínat strunu, a alespoň verbálně dbali, aby výdaje na obranu a bezpečnost nikdy nebyly na úkor životní úrovně obyvatelstva. Rovněž tvrzení, že vojenské výdaje v šedesátých letech byly v ČSSR nejvyšší v celé Varšavské smlouvě, jsou nesprávné.

Nejde totiž ani tak o to, zda šlo o „v podstatě válečnou ekonomiku“ a byli-li jsme či nebyli první, ale třetí ve Varšavské smlouvě ve vojenských výdajích na hlavu, ale že výdaje na armádu tvořily v padesátých letech minulého století 18-22 % (zvláště pro náklady spojené s přesunem zbrojní výroby na Slovensko, tedy na východ od hranic s tehdejšími potenciálními protivníky), a poté v šedesátých letech více či méně blížící se deseti procentům výdajů státního rozpočtu. Armáda měla přes tři sta tisíc lidí a po eventuální mobilizaci dvojnásobek, na ministerstvu obrany bylo zařazeno v některých obdobích padesátých let až 8500 osob. Na počet obyvatel jsme měli relativně víc vojáků než Sovětský svaz, více osob bylo v armádě jen v Severní Koreji a v Izraeli. Polemizovat lze i s představou, že militarizace u nás byla jen reakcí na militarizaci západní. Žádost Sovětů o zřízení československého frontu byla toho dokladem.

Kapitoly „Odhalení“ v pražských archivech a Jak použít Československou lidovou armádu (1964) by jako klíčová část Fučíkovy publikace měly osvětlit úlohu ČSLA

ve svazku Varšavské smlouvy v event. nukleární válce. Bohužel se opírají o nepříliš průkazné dokumenty, které nejsou schopny k objasnění této problematiky přesvědčivě přispět. Autor se snaží tento handicap překonat znalostí tehdejší situace, což ovšem působí přes jeho erudici jako jistá substitute. Tato substitute je však natolik s uvedenými a dalšími výhradci kvalifikovaná, že se vlastně úvahy o analyzovaných dokumentech staly v publikaci nadbytečnými.

Diskutabilní jsou i některé autorovy názory, např. tvrzení, že zřízení československého frontu bylo kompenzací za to, že jsme zůstali údajně na přání generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta republiky Antonína Novotného jedinou ze středoevropských socialistických zemí, kde nebyly dislokovány sovětské jednotky. Zřízení této vyšší vojenské formace by Sověti požadovali za všech okolností včetně jejího posílení, jak se tak nakonec stalo po 21. srpnu 1968.

V souvislosti s manuskriptem generála Jana Voštery Jak použít Československou lidovou armádu (1964), podle kterého bylo československému frontu přiděleno 131 jaderných zbraní, se pamětníkům může asociativně vybavit rozhovor A. J. Liehma s Jiřím Voskovcem na začátku sedmdesátých let minulého století v New Yorku a uveřejněném v Pelikánových Listech, kde někdejší herecký a životní partner Jana Wericha charakterizuje oba existující režimy jako absurdní, jakkoli je mu ten západní bližší. Jedinou fiktivní útěchou mohlo být, že by tyto zbraně nebyly sovětskou stranou v případě konfliktu dodány včas; neuchránilo by nás to ale před daleko větším potenciálem a navíc s jadernými minami umístěnými na druhé straně hranic s převážně západními větry rozšiřujícími na naše území radiaci nejen z jaderných zbraní nepřítelů, ale i vlastních.

Čte-li čtenář Fučíkovu knihu, ta absurdita se mu spolu s výčty tisíců kusů zbraní a s nimi spojených lidských osudů, od stránky ke stránce zdá obudnější. Tím spíš by si ji mělo přečíst co nejvíce lidí, kam až může dospět vzájemná konfrontace protikladných politických systémů. Zvláště v zájmu koho bylo vytvořit a vyrobit takový *overkill*. Jako kontrast by poté stálo za to si přečíst útlou brožurku sovětského generálporučíka logistiky, který měl v době druhé světové války na starosti zásobování nacisty tři roky obléhaného Leningradu. Je to text bez jakéhokoli patosu, jen strohý výčet čísel, kolik na vojáka a obyvatele připadalo gramů chleba a nemnoha dalších komodit, většinou náhražkových.

Josef Fučík končí svou publikaci kontroverzní a ambivalentní charakteristikou objektu svého zájmu po 21. srpnu 1968:

Esprit-de-corps Československé lidové armády, pokořené a náhle zbavené nejen představ o své úloze, ale i o značnou část nejkvalifikovanějších příslušníků velitelského sboru, byl nadobro zlomen... Tato dosud nedostatečně zhodnocená specifická situace ČSLA byla úzce spjata s celkovým politickým uvolněním a změnami v československé společnosti během šedesátých let minulého století. Vznikly tak v druhé polovině této dekády příznivé podmínky ke vzniku zárodků vlastní československé vojenské doktríny – „formulování a konstituování československých státních zájmů v oblasti vojenství – tedy vojenského Memoranda 1968. Tento pokus byl udušen in statu nascendi vpádem spojeneckých vojsk v srpnu téhož roku.

Jedním z příkladů je právě tzv. vojenské **Memorandum 1968**, [5] které je zároveň určitou kvalifikovanou a kritickou reflexí situace prezentované ve Fučíkově publikaci. Přesný název dokumentu zněl „Formulovat a konstituovat československé státní zájmy v oblasti vojenství“.

Už samotné označení textu jako memorandum odpůrce jakýchkoli změn posilujících skutečnou demokracii pobuřovalo. O tom, že by některá ze zemí Varšavské smlouvy chtěla přijmout vlastní vojenskou politiku nebo dokonce jakýmkoli způsobem ovlivnit strategii koaliční ani nemluvě.

Autorem Memoranda byl Milan Ždímal a spoluautory Bohumil Švarc a Vladimír Řehák. Na tvorbě textu se podílelo 42 vojenských vědců – sociologů, psychologů, teoretiků vědy, válečné ekonomie, politologie, pedagogiky, historie, teorie řízení, prognostiky a technických věd z mezioborového týmu Sociální výzkum vědeckotechnické revoluce ve vojenství.

Memorandum bylo přijato a podepsáno třiceti signatáři z řad vojáků z povolání v květnu 1968 a zasláno prezidentovi, prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ, premiérovi, předsedovi parlamentu a dalším vysokým stranickým a státním funkcionářům. Ministři vnitra a zahraničních věcí v dopise rektorovi VPA KG Vojtěchu Menclovi text ocenili. [6] Od ministra vnitra Josefa Pavla, odsouzeného v padesátých letech na řadu let do vězení, se podpora dala očekávat, stejně tak od ministra zahraničí Jiřího Hájka. U ministra obrany Martina Dzurá se tento text setkal s odporem.

Pobuřující pro Sověty už bylo, že autoři memoranda nejen kritizovali, že nemáme vojenskou doktrínu reprezentující naše národní zájmy ve vojenství, ale chtěli i k její tvorbě vytvořit vědecké a metodologické základy, formulovat ji na základě vědeckých poznatků, ne ideologie. Dávali dobovou terminologií najevo, že „princip socialistického internacionalismu je organicky spjat s národní odpovědností státního suveréna“, což bylo v době Brežněvovy doktríny omezené suverenity cosi neslýchaného. Stejně tak přihlášení se k evropanství: „Hlavním kritériem je zájem společenského pohybu, jehož jsou státní suveréni součástí, konkrétně zájem evropského socialismu, jeho dynamického rozvoje.“ Těžko mohli snést i přímý útok na sovětskou útočnou vojenskou strategii: „Pouhá obrana dosaženého podporuje stagnaci a degeneraci, mylná volba ofenzivní strategie působí destruktivně na společenský progresivní pohyb.“

Memorandum dávalo najevo, že naše republika se ve Varšavské smlouvě chce řídit vlastními představami, „ve své podstatě a základní orientaci bude evropskou bezpečnostní politikou“. Oponenti v tom viděli snahu postupně se odpoutat od vazeb k Varšavské smlouvě k dosažení neutrality.

Memorandum kritizovalo i známé Poučení z krizového vývoje schválené ÚV KSČ po 21. srpnu 1968:

Celkový vývoj ve straně i v celé společnosti měl zákonitě negativní dopad i na činnost a politicko-morální stav čs. armády. Nové vedení armády se začalo formovat v dubnu 1968 už v ovzduší nejistoty a rostoucích pravicových tlaků, kdy politický rozklad v armádě byl provázen všestranným uvolněním kázně a narušením principu nedílné velitelské pravomoci v míře nemyslitelné v socialistické zemi.

Jedním z politických a ideologických center pravice byla Vojenská politická akademie, z níž vzešlo v létě 1968 dokonce oficiální memorandum s požadavkem, aby byly přehodnoceny zásady vojenské politiky strany a státu schválené XIII. sjezdem KSČ a aby byla upravena československá vojenská doktrína na základě revize našeho vztahu k Varšavské smlouvě.

Na růstu negativních jevů v armádě měl značný podíl gen. V. Prchlík, jenž po lednu 1968 přešel z funkce náčelníka Hlavní politické správy na místo vedoucího oddělení ÚV KSČ pro řízení stranické práce v armádě, Bezpečnosti, v soudech a prokuratuře. V. Prchlík

se stal aktivním vykonavatelem oportunistického kurzu ve vztahu k armádě, Bezpečnosti, soudům a prokuratuře.

Tehdejší stav v armádě a Bezpečnosti vyžadoval rozhodná opatření k posílení stranického vlivu. Avšak dochází k pravému opaku. Místo kádrového řešení bylo na návrh A. Dubčeka bezpečnostní a branné oddělení ÚV KSČ zrušeno. Nejvyšší stranický orgán tak ztratil důležitý nástroj pro řízení komunistů v armádě a Bezpečnosti.

Tato i mnohá další fakta svědčí o tom, že politická a bojová pohotovost československé armády byla značně narušena. Jak silně byla naše armáda zasažena pravicovým oportunismem, potvrzuje skutečnost, že za protisocialistickou činnost a hrubé porušení vojenských řádů byl značný počet členů útvarových organizací vyloučen ze strany a mnozí z nich museli odejít z armády. [7]

Je pozoruhodné, že tvůrci tohoto textu pozapomněli, pochopitelně úmyslně, že plný název této vojenské vysoké školy zněl Vojenská politická akademie Klementa Gottwalda. I kritika Alexandra Dubčeka byla účelová a lživá, 8. oddělení nezrušil proto, aby se vyhnul kádrovému řešení, ale na nátlak Moskvy. Signatáři Memoranda byli vyloučeni ze strany a propuštěni z armády. Jen málo svůj podpis odvolalo, a ti, co tak učinili, byli milostivě potrestáni jen vyškrtnutím, ale z armády museli odejít také.

Závěr

Při hodnocení Fučíkovy knihy vzniká řada otázek, problémů i reflexí:

1. Zda je opravdu možné a správné při vši objektivitě práce s dokumenty hodnotit strategické dokumenty a záměry velmocí a dalších zemí jen věcně, bez přihlédnutí k politickým a ideovým aspektům.
2. Jak při analýze oddělit strategické dokumenty a skutečné záměry a možnosti jejich tvůrců, a to jak aktuálně, tak ex post.
3. Jak analyzovat krajní názory aktérů bezpečnostních situací (např. úvahy generála Carl A. Spatze o preventivním zničení Sovětského svazu, než získá také atomové zbraně, i podobné názory sovětských generálů).
4. Jakou roli hraje v uvažování o strategických záměrech atmosféra vytvořená bezprostředně po velkých válečných událostech, zvláště válkách světových.
5. Jak hodnotit rozdíl mezi tím, dává-li někdo najevo, že použije jaderné zbraně i preventivně, a tím, kdo je chce použít teprve v obranné fázi; jak dalece je to ověřitelné a věrohodné.
6. Jak posuzovat po celou dobu existence Aliance menší či větší rozdílné přístupy Spojených států a Západoevropanů k obraně euroatlantického prostoru?
7. Je možné, prosazují-li někteří představitelé bezpečnostní komunity, odborníci a politici, a konečně i představitelé Aliance nutnost nejen se zabývat zahraničními misemi, ale i obranou, objektivně s tím nepomýšlet a nepřipravovat se také na následné útočné operace?
8. Jak je možné v konfrontaci s tématem a obsahem této publikace posuzovat snahu nového amerického prezidenta Baracka Obamy o eliminaci jaderné hrozby, jak s touto strategií začal a pokračoval na Pražském hradě?

9. Je proto pravdivé Fučíkovo varování, že ... kořeny jaderné konfrontace mezi USA a SSSR z doby studené války nebyly přes současnou rétoriku zdaleka vymýceny?
10. Je-li stále aktuální problematika zaručeného jaderného úderu a prvního jaderného úderu a s ní spojené preemptivní strategie: Ať jsou v příslušných dokumentech formulovány jakkoli, má ve skutečnosti každý vrchní velitel možnost všech voleb; tzn. je to konečně i legitimizováno např. rozhodnutím integrujícím jaderné zbraně do soustavy zbraňových systémů?
11. Z diskuze o Fučíkově knize jako nejpodstatnější vyplynulo, zda pouze popisovaný jaderný pat zajistil, že si oba bloky nevjely do vlasů a nahromaděnou sílu a energii vybily pouze nástroji války studené. Stratégové obou stran dobře věděli, že ve válce mezi těmito bloky nemůže být vítěze, neboť v případě hrozby porážky kteréhokoliv by nastala jaderná apokalypsa. I v období studené proběhlo několik válek, v nichž se oba bloky tak či tak angažovaly a v nichž stranou druhou byl subjekt nedisponující jádrem, a přesto tento zbraňový systém nebyl použit.

Antonín Rašek

Josef Fučík: Stín jaderné války nad Evropou (Ke strategii vojenských bloků, operačním plánům a úloze Československé lidové armády na středoevropském válčišti v letech 1945-1968). Praha: Mladá fronta, 2010, ISBN 978-80-204-2199-9, 232 stran.

Poznámky a literatura:

- [1] FUČÍK J. *Stín jaderné války nad Evropou*. Praha: Mladá fronta, 2010, ISBN, 978-80-204-2199-9, str. 12.
- [2] JERVIS, R. The impact of Korean War on the Cold War. *The Journal of Conflict Resolution*. Vol. 30, December 1980, No. 2:157-180.
- [3] KISSINGER, H. *The Troubled Partnership*, 1965. V recenzované práci na str. 60.
- [4] LUŇÁK, P. *Plánování nemyslitelného – Československé válečné plány 1950-1990*. Praha 2007 s. 15. V recenzovaném díle s. 140-141.
- [5] Memorandum třiceti vědeckých pracovníků Vojenské politické akademie a Vojenské technické akademie s návrhem československé vojenské doktríny..., In BENČÍK A., NAVRÁTIL J., PAULÍK J. *Vojenské otázky československé reformy: Vojenská varianta čs. krize (1967-1968). Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970*, ÚSD AV ČR, Doplněk, Praha-Brno 1996, s. 137-143. Srov. vzpomínky a úvahy Václava Šikla na následnou aféru vedoucího 8. (státně administrativního) oddělení ÚV KSČ Václava Prchlíka, který na tiskové konferenci 15. července 1968 kritizoval současnou vojenskou doktrínu, pomalý odchod sovětských vojsk po cvičení Šumava a nedostatky v řízení Varšavské smlouvy. Generál Prchlík byl v září 1969 odvolán z ÚV KSČ a vyloučen z KSČ, v listopadu 1969 degradován a v roce 1971 odsouzen za údajné vyzrazení vojenského tajemství ke třem letům odnětí svobody nepodmíněně, po odvolání k 22 měsícům vězení, které si celé odseděl, nepožádal ani o zkrácení trestu za tzv. slušné chování, které mu bylo nabídnuto. ŠIKL, V. *Předčasná vzpoura?* Praha: Naše vojsko, 1992, s. 85-88. K pádu generála Prchlíka však výrazně také přispěl již před srpnovou invazí Alexandr Dubček, který na nátlak Moskvy zrušil 8. oddělení ÚV KSČ. Srov. KALVODA, J. Případ Saša, In KALVODA, J. *Z bojů o ztrátek*, III. díl, Historické eseje. Kladno: Dfíl, 1998, s. 220-221.
- [6] Blíže viz RAŠEK, A. *Vojenské Memorandum 1968. Vojenské rozhledy*, 2008, ročník 17(49), č. 4, ISSN 1210-3292, s. 176-179. Text Memoranda byl uveřejněn v červenci 1968 v časopise *Lidová armáda* (A-revue). Po listopadu 1989 mj. v *Křesťanské revue*, 1993, ročník 60, č. 10, s. 276-279.
- [7] *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*. Praha: SPN, 1988, 7. vydání, <http://www.sds.cz/view.php?cisloclandku=2005121202>.